

Arkadiusz Żukowski

PRZYWÓDZTWO POLITYCZNE W AFRYCE W PRZESZŁOŚCI I TERAŹNIEJSZOŚCI: JAN SMUTS I NELSON MANDELA

POLITICAL LEADERSHIP IN AFRICA IN THE PAST AND PRESENT: JAN SMUTS AND NELSON MANDELA

Słowa kluczowe: przywódcy polityczni, Jan Smuts, Nelson Mandela, Republika Południowej Afryki.

1. Wprowadzenie

Współcześnie problematyka przywództwa politycznego jest ważna nie tylko z punktu widzenia naukowego poznania¹, ale ma daleko idące reperkusje praktyczne dotyczące funkcjonowania państw i społeczeństw, a tym w szczególności na kontynencie afrykańskim. Panuje powszechne przekonanie, iż przywództwo i przywódcy w Afryce mają swoją szczególną specyfikę wyływającą głównie z uwarun-

---

¹ Dla Glenna D. Paige'a badania naukowe nad przywództwem politycznym stanowią wyzwanie dla całej dyscypliny nauki o polityce, zob. G.D. Paige, *The Scientific Study of Political Leadership*, New York – London 1977, s. 7–10.

kowań historycznych i kulturowych². Najczęściej problematyka ta ma wydźwięk negatywny, kojarzony z działalnością polityczną na poziomie władz państwowych. Stwierdza się, iż „Afryka cierpi na kryzys przywództwa” (*Africa is suffering a crisis of leadership*). Nawet sami przywódcy afrykańscy – premier Kenii Raila Odinga – posługują się określeniem „mierności afrykańskiego przywództwa” (*mediocrity of African leadership*)³. Ghański ekonomista George Ayittey ustalił, że od 1960 roku w Afryce rządziły 204 głowy państwa, a tylko nieco ponad 20 z nich można określić jako „dobrych przywódców”, a zdecydowaną większość – ponad 90% – stanowiły straszne pomyłki⁴. Uważa się, iż kryzys Afryki i jej porażki spowodowane są właśnie brakiem odpowiednich przywódców. Niejednokrotnie podkreśla się brak wizji przywództwa i strategicznego planu, aby Afryka stała się pod względem politycznym, ekonomicznym i społecznym kontynentem stabilnym, rozwijającym się i bogatym. Jednak przykład przywódców południowoafrykańskich Jana Smutsa i Nelsona Mandeli przeczy tej powszechnie obowiązującej tezie i może stanowić wyjątek potwierdzający regułę.

Problematyka przywództwa politycznego, a także przywódców politycznych, w ujęciu teoretycznym i empirycznym ma na świecie znaczącą literaturę przedmiotu i to już od co najmniej kilku dekad⁵.

² Np.: L. Adamolekun, *Political Leadership in Sub-Saharan Africa: From Giants to Dwarfs*, „International Political Science Review” 1988, No. 9, s. 95–106.

³ R. Bowden, *Africa’s Leadership Crisis*, „Time” 11.06.2008.

⁴ Zob. szerzej: G. Ayittey, *Africa in Chaos: A Comparative History*, New York 1998; G. Ayittey, *Crisis of Leadership*, „Economics of National Security” Fall 2007, Vol. 29(3).

⁵ Np. J. Blondel, *Political Leadership. Towards a General Leadership*, London 1987; J.M. Burns, *Leadership*, New York 1978; R. Elgie, *Political Leadership in Liberal Democracies*, London 1995; R.E. Neustadt, *Presidential Power: The Politics of Leadership*, New York 1960; *Leadership. Multidisciplinary Perspectives*, ed. by B. Kellerman, New Jersey 1984; *Leadership and Politics. New Perspective in Political Science*, ed. by B.D. Jones, Lawrence 1989; G.D. Paige, *The Scientific Study of Political Leadership*, New York – London 1977; *Political Leadership. Readings for an Emerging Field*, ed. by G.D. Paige, New York 1972; *Political Leadership in Industrialized Societies. Studies in Comparative Analysis*,

Od paru dziesięcioleci, a w zasadzie od momentu wybijania się krajów afrykańskich na niepodległość, zaczęto gruntownie zajmować się problematyką przywództwa na kontynencie afrykańskim⁶. Jest ona przedmiotem zainteresowania zachodnich badaczy⁷ i coraz częściej tych pochodzących z Afryki⁸. W sumie literatura przedmiotu obejmuje kilkaset druków zwartych, nie licząc znacznie większej liczby

---

ed. by L.J. Edinger, New York – London – Sydney 1967; *Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986; *Politics in Leadership. A Comparative Perspective*, ed. by W.A. Snack, P.S. Cohen, Oxford 1979; M. Rejai, K. Phillips, *Leaders and Leadership. An Appraisal of Theory and Research*, Westport – Connecticut – London 1997; R.C. Tucker, *Politics as Leadership*, London 1981.

⁶ Np.: H.H. Smythe, *Africa's New Political Leaders*, „American Behavioral Scientist” 1959, No. 2.

⁷ Pośród badaczy z Zachodu prace Roberta H. Jacksona, Carla G. Rosberga i Roberta I. Rotberga powinny być wymienione, zob. R.H. Jackson, C.G. Rosberg, *Personal Rule in Black Africa. Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant*, Berkeley 1982; R.I. Rotberg, *Governance and Leadership in Africa*, Philadelphia 2007.

⁸ Wśród ostatnich publikacji z tego zakresu można wymienić: S. Agonda-Ochola, *Leadership and Economic Crisis in Africa*, Nairobi 2007; E.M. Aseka, *Transformational Leadership in East Africa: Politics, Ideology and Community*, Oxford 2005; E.M. Aseka, *Pitfalls of Ideology, Social Policy, and Leadership in Africa: Instincts of Predatorial Leadership*, Nairobi 2005; *Biblical Studies and Leadership in Africa*, ed. by S.O. Abogunrin, Ibadan 2009; A. Bukusi, *Thinking Leadership in Africa*, Nairobi 2004; *The Challenges of History and Leadership in Africa: The Essays of Bethwell Allan Ogot*, ed. by T. Falola, E.S. Atieno Odhiambo, New York 2002; K.A. Danso, *Leadership Concepts and the Role of Government in Africa: the Case of Ghana*, Philadelphia 2007; *Leadership, Civil Society and Democratisation in Africa: Case Studies from Southern Africa*, ed. A. Bujra, S. Buthelezi, Addis Ababa 2002; F. Nahum, *Visions of Transforming Africa: the Challenge of Leadership*, Addis Ababa 2003; V.O. Okafor, *A Roadmap for Understanding African Politics: Leadership and Political Integration in Nigeria*, New York 2006; *Reflections on Leadership in Africa: Forty Years after Independence: Essays in Honour of Mwalimu Julius K. Nyerere, on the Occasion of his 75th Birthday*, ed. by H. Othman, Brussels 2000; G. van Rensburg, *The Leadership Challenge in Africa: A Framework for African Renaissance Leaders*, Pretoria 2007; *Under the Tree of Talking: Leadership for Change in Africa*, ed. by O. Wambu, London 2007; *Leadership in the African Context*, ed. By E. van Zyl, Cape Town 2009; *Perspectives on Leadership in Africa*, ed. by E. Uchendu, Nsukka 2010; R.J. Khoza, *Attuned Leadership: African Humanism as Compass*, Johannesburg 2011.

artykułów. Jeszcze więcej publikacji dotyczy biografii politycznych przywódców afrykańskich. W odniesieniu do J. Smutsa istnieje kilka biografii, zaś na temat N. Mandeli opublikowano około 500 pozycji książkowych, nie licząc artykułów naukowych. Z kolei J. Smuts i N. Mandela są sami autorami blisko 50 publikacji.

Stosunkowo od niedawna problematyka przywództwa politycznego jest przedmiotem zainteresowania badaczy z Polski. Przygotowano dość obszerne prace zbiorowe i monografie⁹, zarówno dotyczące aspektów teoretyczno-metodologicznych, jak i praktycznych. Obroniono też kilka doktoratów z tego zakresu¹⁰, które wydane zostały drukiem¹¹. Ponadto opublikowano kilka monografii i prac zbiorowych

---

⁹ *Przywództwo polityczne*, pod red. T. Bodio, „Studia Politologiczne”, Vol. 5, Warszawa 2001; *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004; *Model przywództwa. Wymiar lokalny, krajowy, międzynarodowy*, pod red. A.K. Piaseckiego, Kraków 2006; *Przywództwo lokalne a kształtowanie demokracji partycypacyjnej*, pod red. S. Michałowskiego, K. Kuć-Czajkowskiej, Lublin 2008; *Gra w przywództwo – jak zdobyć i utrzymać władzę*, pod red. B. Szklarskiego, Warszawa 2008; J.J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008; *Władza i przywództwo polityczne w demokracji*, pod red. E. Nowak, D. Litwin-Lewandowskiej, Lublin 2010; *Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka*, pod red. A. Kasińskiej-Metryki, Toruń 2011; *Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, pod red. W. Konarskiego, A. Durskiej, S. Bachrynowskiego, Warszawa 2011; P. Żukiewicz, *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław – Poznań 2012.

¹⁰ Marcin Kotras, *Rola przywództwa lokalnego w europejskim rozwoju regionalnym. Na przykładzie regionu łódzkiego*, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008; Maciej Hartliński, *Kształtowanie się przywództwa partyjnego w Polsce*, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009; Justyna Otto, *Przywódca polityczny elementem konstytutywnym reżimu politycznego*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010; P. Żukiewicz, *Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego*, Instytut Politologii, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

¹¹ M. Kotras, *Przywództwo polityczne na poziomie regionu. Przykład województwa łódzkiego*, Łódź 2009; M. Hartliński, *Przywództwo partyjne w Polsce*, Toruń 2011; P. Żukiewicz, *Przywództwo labilne...*; J. Otto, *Przywódca polityczny elementem konstytutywnym reżimu politycznego*, Toruń 2012.

skupiających się na przywództwie politycznym w konkretnych regionach świata i państwach¹², w tym także w Afryce¹³.

2. Jan Christian Smuts

Jan Christiaan Smuts (1870-1950) należy do nieco zapomnianych postaci, chociaż jeszcze kilka dekad temu podkreślano jego zasługi dla kraju, kontynentu afrykańskiego i świata. W wielu encyklopediach, słownikach czy leksykonach można o nim przeczytać: Jan Christiaan Smuts – wybitny polityk, polityk światowego formatu, mąż stanu, wybitny dowódca i organizator wojskowy. Określenia te są jak najbardziej adekwatne do osiągnięć J. Smutsa. Poza tym dodaje się jego zasługi na polu filozofii oraz ekologii i botaniki. W biogramach w kontekście działalności J. Smutsa niejednokrotnie padają zwroty: „pierwszy”, „jedyne”, „twórca”, „założyciel” czy „współzałożyciel”, i to także w skali światowej.

J. Smuts posiadał cechy wybitnego przywódcy, które pokazywał nie tylko na niwie krajowej, ale także, a może przede wszystkim, na arenie międzynarodowej¹⁴.

Swoją pozycję i poważanie wśród przywódców najpotężniejszych państw ówczesnego świata, a zwłaszcza wśród Brytyjczyków, zawdzięczał wcześniejszej aktywności w Afryce i Europie. J. Smuts był doradcą prawnym brytyjskiego polityka (premiera Kolonii Przylądkowej) i finansisty Cecila Rhodesa (1895–1896); zasłużył się w woj-

---

¹² B. Szklarski, *Przywództwo symboliczne: Między rządzeniem a reprezentacją. Amerykańska prezydentura końca XX wieku*, Warszawa 2006; *Przywództwo, elity i transformacja w krajach WNP. Problem metodologii badań*, pod red. T. Bodio, Tom 1, Warszawa 2010; *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, pod red. T. Bodio, W. Jakubowskiego, Tom 2, Warszawa 2010.

¹³ *Przywódcy i przywództwo we współczesnej Afryce*, pod red. A. Żukowskiego, Seria „Forum Politologiczne” t. 7, Olsztyn 2008.

¹⁴ *Selections from the Smuts Papers*, ed. by W.K. Hancock, J. van der Poel, Vol. 1–6, Cambridge 1966–1973.

nie angielsko-burskiej (1899–1902); prowadził rozmowy dotyczące zawarcia pokoju – traktat z Vereeniging (31.05.1902); należał do orędowników zjednoczenia Afryki Południowej w jeden organizm państwowy (wówczas składającej się z: Kolonii Przylądkowej, Natalu, Transwalu i Wolnego Państwa Oranje) i zdołał wypracować rozwiązanie kompromisowe, które dało w 1910 roku początek Unii Południowej Afryki oraz okazał zdolności polityczne jako minister nowego państwa¹⁵.

Na początku I wojny światowej J. Smuts opowiedział się po stronie Wielkiej Brytanii i utworzył Południowoafrykańskie Siły Zbrojne (*South African Defence Force*); dowodził armią południowoafrykańską, zajmując niemiecką kolonię Afrykę Południowo-Zachodnią (*Süd West Afrika*). Następnie brał udział w walkach z siłami niemieckimi w Afryce Wschodniej – dowodząc armią brytyjską¹⁶. Przede wszystkim jednak J. Smuts najbardziej znany był z aktywności podczas I wojny światowej jako członek Imperialnego Gabinetu Wojennego gdzie odgrywał rolę wiodącą¹⁷. W 1917 roku został mianowany ministrem lotnictwa w Gabinetcie Wojennym, a D. Lloyd George nazwał J. Smutsa „ojcem” Royal Air Force.

Istotny jest udział J. Smutsa w Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 roku¹⁸. Diagnozował ówczesną sytuację polityczną i wskazy-

---

¹⁵ J. Smuts był, po premierze Louisie Botha, politykiem nr 2, otrzymał tekę aż trzech kluczowych ministerstw: spraw wewnętrznych, kopalni i obrony. W 1912 roku przestał być ministrem spraw wewnętrznych i został ministrem finansów.

¹⁶ E.A. Walker, *A History of South Africa*, Oxford 1941, s. 565; B.J. Liebenberg, *Botha and Smuts in Power 1910–1924*, in: *500 Years. A History of South Africa*, ed. by C.F.J. Muller, Cape Town 1988, s. 403–405; S.B. Spies, *Unity and Disunity, 1910–1924*, w: *An Illustrated History of South Africa*, ed. by T. Cameron, S.B. Spies, Cape Town 1988, s. 238–239.

¹⁷ E.S. Munger, *Notes on the Formation of South African Foreign Policy*, Pasadena 1965, s. 13.

¹⁸ Nazywa się go „największym jurystą Konferencji”; zob. W.K. Hancock, *Smuts. The Sanguine Years 1870–1919*, Cambridge 1962, s. 541. Premier Wielkiej Brytanii D. Lloyd George wspominał, że „rola Smutsa w formułowaniu naszych warunków pokoju była ogromna”; zob. D. Lloyd George, *Prawda o Traktacie Wersalskim*, t. 1, Warszawa 1939, s. 234.

wał na nadchodzące niebezpieczeństwa, w tym związane z trakta-tem pokojowym. W sprawie wytyczania granic przyszłych państw Europy Środkowo-Wschodniej J. Smuts kierował się przede wszystkim kryterium narodowościowym i etnicznym, co postrzegał przez pryzmat stabilizacji tworzącego się nowego ładu międzynarodowego.

Delegat brytyjski na tę konferencję Harold Nicolson uważał, że J. Smuts świadomy był nie tylko ówczesnej sytuacji politycznej na świecie, ale znacznie wybiegał w przyszłość. Przewidywał, że Niemcy pozostaną dominującą siłą w Europie i zarazem ostrzegał przed budowaniem nowego ładu światowego bez współpracy z Niemcami¹⁹.

J. Smuts miał znaczący udział w powstaniu pierwszej ogólnoświatowej organizacji międzynarodowej, Ligi Narodów. Pisze się, że doprowadził on do jej powołania, a jej działalność opierała się w dużym stopniu na jego koncepcjach. J. Smuts wizję przyszłej Ligi Narodów zawarł w publikacji pt. „The League of Nations. A Practical Suggestion” (London 1918). Dla J. Smutsa Liga Narodów miała być ponadnarodową organizacją zabezpieczającą pokój na świecie i sprzyjającą rozwojowi pokojowej współpracy międzynarodowej. J. Smuts widział w niej zaczątek przyszłego światowego rządu. W Lidze Narodów, posiadającej znaczne prerogatywy do działań w stosunkach międzynarodowych, widział gwaranta przyszłego pokoju i wolności. Ponadto wskazywał na potrzebę ustanowienia międzynarodowych organów arbitrażowych i koncyliacyjnych.

Dla J. Smutsa ochrona mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych należała do niezmiernie ważnych elementów powojennego ładu w Europie. Jego propozycje w tym zakresie zostały uwzględnione przy tworzeniu Paktu Ligi Narodów (*Convenant of the League of Nations*)²⁰.

---

¹⁹ H.I. Nelson, *Land and Power. British and Allied Policy on Germany's Frontiers 1916–1919*, London – Toronto 1963, s. 226.

²⁰ R. Kraus, *Old Master. The Life of Jan Christian Smuts*, New York 1944, s. 273.

Podobną wagę J. Smuts przywiązywał do problemu rozbrojenia, który łączył się bezpośrednio z kwestią bezpieczeństwa (m.in. ograniczenia wydatków budżetowych na zbrojenia, kontrola ruchów wojsk, prywatnych fabryk zbrojeniowych). J. Smuts uważał zmniejszenie i ograniczenie zbrojeń za niezbędne działanie w celu zabezpieczenia świata przed nową wojną. Ponadto sugerował nacjonalizację przemysłu zbrojeniowego, aby uniknąć skandali związanych z prywatnymi producentami i handlem bronią²¹. Zgłaszał też projekt zrezygnowania przez państwa z powszechnego obowiązku odbywania służby wojskowej.

J. Smuts był zdecydowanym zwolennikiem stosowania wobec agresora totalnego bojkotu handlowego i finansowego²². Jako jeden z nielicznych, zdawał sobie sprawę z konieczności powołania międzynarodowych sił zbrojnych. Stwierdzał, iż „samo proklamowanie zasad wolności i równości nie wystarcza w życiu międzynarodowym i że hasła te muszą być zabezpieczone odpowiednio zorganizowaną, zdolną do skutecznej akcji siłą”²³.

Również na końcu II wojny światowej i już po jej zakończeniu J. Smuts starał się uczestniczyć w pracach nad założeniami nowego ładu międzynarodowego oraz nowej uniwersalnej organizacji międzynarodowej²⁴. Aktywnie uczestniczył w pracach nad powołaniem do życia Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Był odpowiedzialny za przygotowanie preambuły Karty Narodów Zjednoczonych²⁵. Prezydent Stanów Zjednoczonych Harry Truman miał nawet stwier-

---

²¹ J.A. Joyce, *Broken Star. The Story of the League of Nations (1919–1939)*, Swansea 1978, s. 47.

²² G. Scott, *The Rise and Fall of the League of Nations*, Essex 1973, s. 30.

²³ M. Jabłonowski, Z. Anculewicz, *Generał Władysław Sikorski. Publicystyka generała Władysława Sikorskiego na łamach „Kurieru Warszawskiego” w latach 1928–1939*, Warszawa 1999, s. 73.

²⁴ C. Coker, *Nato. The Warsaw Pact and Africa*, London 1985, s. 5.

²⁵ D.W. Krüger, *The Making of a Nation. A History of the Union of South Africa*, Johannesburg – London 1969, s. 225; A. Steward, *The World. The West and Pretoria*, New York 1977, s. 40.

dział, że „wraz z generałem Smutsem wspólnie doprowadzili do zapoczątkowania działalności ONZ”²⁶.

J. Smuts brał aktywny udział w konferencji założycielskiej ONZ w San Francisco (25.04–26.06.1945). Podobnie jak na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 roku nalegał na delegatów, aby nowa organizacja była silnym organem międzynarodowym, który by zachował pokój światowy – w odróżnieniu do Ligi Narodów powinna być wyposażona w wojskowe środki przymusu.

Jego podpisy jako jedynego polityka na świecie widnieją zarówno na dokumentach powołujących Ligę Narodów, jak i Organizację Narodów Zjednoczonych.

J. Smuts w kontekście przywództwa politycznego wpisuje się w teorię wybitnej jednostki, która uwypukla jej indywidualne zdolności. Bez wątplenia znaczący wpływ na przyszłe dokonania polityczne miała gruntowna i staranna edukacja, co w tradycyjnych rodzinach burskich należało wówczas do rzadkości²⁷. Lord Todd w 1970 roku podczas uroczystości 500-lecia Christ's College na Uniwersytecie w Cambridge stwierdził, że spośród wszystkich jego absolwentów trzech było naprawdę wybitnych: John Milton, Charles Darwin i Jan Smuts²⁸.

Przywództwo polityczne J. Smutsa związane było głównie z władzą państwową i partyjną. W rządzie południowoafrykańskim był premierem, wicepremierem oraz ministrem²⁹, a także został członkiem brytyjskich gabinetów³⁰. Należał do liderów rządzących w Afryce

---

²⁶ E.S. Munger, *Notes on the Formation of South African Foreign Policy...*, s. 29.

²⁷ W.K. Hancock, *Smuts. The Sanguine Years 1870–1919...*, s. 11. Zob. też R. Kraus, *Old Master. The Life of Jan Christian Smuts...*, s. 30.

²⁸ *Jan Smuts – Memoirs of the Boer War*, ed. by S.B. Spies, G. Natrass, Johannesburg 1994, s. 19.

²⁹ J. Smuts był premierem Unii Południowej Afryki w latach 1919–1924 i 1939–1948, zaś wicepremierem w latach 1933–1939 oraz ministrem obrony, spraw wewnętrznych, kopalń i finansów. Natomiast wcześniej w Republice Południowoafrykańskiej (Transwalu) był ministrem edukacji i kolonii.

³⁰ J. Smuts był członkiem brytyjskiego gabinetu wojennego premiera Davida Lloyd George'a (1917–1919) oraz premiera Winstona Churchilla (1941–1945).

Południowej partii politycznych³¹. Tym niemniej można go uznać za jednego z nieformalnych przywódców świata. Potwierdza to ukazany powyżej jego wkład w Konferencję Pokojową w Paryżu oraz udział w tworzeniu Ligi Narodów i Organizacji Narodów Zjednoczonych, które wymienia się jako jedno z najważniejszych osiągnięć J. Smutsa na arenie międzynarodowej.

Był zwolennikiem idei wiecznego pokoju Immanuela Kanta i w tym duchu chciał konstruować ład międzynarodowy. Meandry stosunków międzynarodowych pojmował całościowo – był twórcą holizmu³². Trafnie diagnozował sytuację polityczną, społeczną i ekonomiczną na świecie. Należał do nielicznych odpowiedzialnych architektów porządku międzynarodowego. Swoimi planami wyprzedzał co najmniej o kilka dekad jemu współczesnych polityków. Nad bieżące cele polityczne przedkładał rozwiązania przyszłościowe służące pokojowi na świecie.

Z jednej strony był patriotą, a nawet nacionalistą burskim, z drugiej strony potrafił być „obywatelem świata”. Potrafił się wznieść ponad partykularne interesy własnego narodu (Burów/Afrykanerów). W wymiarze krajowym i międzynarodowym wykazywał otwartość i umiejętności koncyliacyjne, np. negocjował z wrogiem, jakim byli Brytyjczycy, a później zasiadał nawet w brytyjskich gabinetach wojennych podczas I i II wojny światowej.

Z pewnością można J. Smutsa uznać za męża stanu. Należał on do odchodzącego pokolenia przywódców politycznych nie tylko o starannym wykształceniu i polityków wizjonerów, ale także o zainteresowaniach i pasjach iście renesansowych.

---

³¹ J. Smuts był przywódcą Partii Południowoafrykańskiej (*South African Party*), a następnie Zjednoczonej Partii (*United Party*), wcześniej zaś wiceprzewodniczącym Partii Ludowej (*Het Volk*).

³² J. Smuts był twórcą filozofii holizmu, a pojęcie „holizm” wprowadził w pracy pt. „Holism and Evolution” (New York 1926).

3. Nelson Mandela

Nelson Mandela (1918–2013) już za życia stał się legendą, określany jest jako legendarny światowy przywódca³³, legendarny bojownik o prawa człowieka³⁴, mąż stanu, najsłynniejszy więzień polityczny współczesnego świata, jedna z największych postaci XX wieku czy nawet jedna z najważniejszych postaci w historii świata³⁵. Uważany jest za najbardziej kochanego i popularnego obywatela RPA na świecie. Eksponuje się wielkość jego ducha i intelektu. W jego biogramach dopiero w dalszej części wymienia się, że był pierwszym czarnym prezydentem Afryki Południowej i laureatem Pokojowej Nagrody Nobla. Opracowania tego typu pełne są zasług N. Mandeli dla RPA, kontynentu afrykańskiego i świata³⁶. Nawet w publikacjach naukowych wydzwięk zasług jest nieco pompatyczny³⁷. W wielu tekstach podkreśla jego „przyrodzone” cechy przywódcy: „Mandela mówił jak prezydent, chodził jak prezydent, jadł jak prezydent. Jeden z jego współpracowników zarzekał się, że gdy śpi, śpi jak prezydent. Zaraz okazało się, że myśli i działa jak prezydent”³⁸.

Doświadczenie polityczne N. Mandela zdobywał już za młodu, jako student³⁹. W 1944 roku współtworzył przybudówkę młodzieżową

---

³³ *Larry King Live President Nelson Mandela One-on-One – May 16, 2000*, [online], <<http://www.cnn.transcript.htm>>.

³⁴ K. Knapp, *Champion of Freedom: Nelson Mandela*, Greensboro 2001.

³⁵ Zob. szerzej: A.B. Gaines, *Nelson Mandela and Apartheid in World History*, Berkeley Heights 2001.

³⁶ J. Trussell, *Freedom Hero Nelson Mandela*, [online], <<http://www.freedomhero.com>>.

³⁷ Np. „President Mandela’s magnanimity in victory and his concerted efforts at peace-making have created favourable circumstances at the onset of South Africa’s search for a democratic political order”, zob. *Government and Politics in the New South Africa*, ed. by A. Venter, Second Edition, Pretoria 2001, s. 19.

³⁸ R. Strzemiecki, *Pustka po olbrzymie. RPA: Smutne pożegnanie Nelsona Mandeli*, „Polityka” 1999, nr 21.

³⁹ N. Mandela należał do niewielu czarnych mieszkańców ówczesnej Afryki Południowej, którzy zdobyli prawnicze wykształcenie uniwersyteckie. W 1952 roku wraz z Oliverem Tambo otworzył pierwszą w Johannesburgu czarną kancelarię adwokacką.

wą Afrykańskiego Kongresu Narodowego (*African National Congress, ANC*) – Ligę Młodych (*Youth League*). W 1951 roku został przewodniczącym tej organizacji. Należał do wybijających się przywódców ANC w kampanii nieposłuszeństwa w 1952 roku, a następnie w 1956 roku podczas tworzenia Karty Wolności, będącej manifestem politycznym walki z apartheidem. Już w wieku 34 lat (1952 rok) został wiceprzewodniczącym ANC. Kolejnym etapem awansu politycznego N. Mandeli było objęcie w 1961 roku kierownictwa nad zbrojnym skrzydłem ANC – Włóczęgami Narodu (*Umkhonto we Sizwe*), które sam współtworzył⁴⁰.

N. Mandela za swoją działalność polityczną był wielokrotnie represjonowany i więziony. Znaczną część życia spędził w więzieniu – w sumie 28 lat. Wykazywał hart ducha, zwłaszcza w więzieniu na wyspie Robben, gdzie początkowo warunki były bardzo trudne. Wraz z innymi działaczami ANC utworzył coś w rodzaju uniwersytetu. Potajemnie pisał swoją autobiografię, którą ostatecznie ukończył w 1994 roku i wydał pod tytułem „Długi marsz ku wolności” („*Long Walk to Freedom*”). Kiedy trzeba było, N. Mandela nie uznawał kompromisów. W kwestiach pryncypialnych był nieugięty. Wielokrotnie odrzucał propozycje władz zawarcia porozumienia, żądając zniesienia apartheidu⁴¹. Nie myślał w kategoriach osobistych korzyści.

Od 11 lutego 1990 roku N. Mandela był na wolności i jego „triumfalny” powrót do Soweto pokazał, iż był jedynym, niekwestionowanym przywódcą nie tylko ANC (w lipcu 1991 roku został wybrany przewodniczącym ANC i pełnił tę funkcję do grudnia 1997 roku), ale całego ruchu antyapartheidowego. Pierwsze wolne i uczciwe wybory w 1994 roku okazały się wielkim zwycięstwem ANC i N. Mandeli⁴².

⁴⁰ S. Otfinoski, *Nelson Mandela: the Fight against Apartheid*, Brookfield 1992, passim.

⁴¹ <http://www.historia.nagrody.nobla-NOBEL.htm>.

⁴² Uroczystość zaprzysiężenia N. Mandeli na prezydenta w maju 1994 roku była największym zgromadzeniem szefów państw i rządów w historii (ponad 110 królów, książąt, prezydentów i premierów – 4 tys. gości).

N. Mandela okazał się wielkim realistą i pragmatykiem, rozwiął obawy świata biznesu, iż dokona nacjonalizacji przemysłu. Opowiedział się za modelem gospodarki rynkowej przy jednoczesnej realizacji celów społecznych. W gabinecie N. Mandeli decyzje były podejmowane w oparciu o zasadę konsensusu, niektóre zaś w oparciu o zasadę większości. Mimo wielkiego autorytetu nie prowadził autorytarnej formy sprawowania władzy⁴³.

Urząd prezydenta RPA sprawował przez jedną kadencję (maj 1994 – czerwiec 1999). Należał bowiem do niewielu polityków, którzy wiedzą kiedy odejść, chociaż poziom poparcia wyborców gwarantował zwycięstwo w demokratycznych wyborach na drugą kadencję.

W czasie prezydentury N. Mandeli RPA stała się nie tylko pełnoprawnym członkiem społeczności międzynarodowej, ale zaczęła odgrywać dość znaczącą rolę w stosunkach międzynarodowych. Politycy na całym świecie zabiegali o spotkanie z N. Mandelą, a organizacje międzynarodowe szukały u niego poparcia.

Dla N. Mandeli zagadnienia praw człowieka miały priorytetowy charakter w stosunkach międzynarodowych. Poza tym był on bardzo zaangażowany w rozwiązywanie sporów i konfliktów międzynarodowych (m.in. Zair/Kongo, Nigeria, Lesotho, Timor Wschodni, Haiti, Sudan, Zachodnia Sahara, Palestyna). Podaje się nawet, że był on jedynym przywódcą, który posiadał wiarygodność i odpowiednie umiejętności, aby prowadzić mediacje: w konflikcie bliskowschodnim, przyszłości Angoli i sporze amerykańsko-kubańskim⁴⁴. Działalność tego typu kontynuował po rezygnacji z ponownej prezydentury. Był mediatorem w negocjacjach na temat przyszłości Burundi oraz procesie pokojowym w Palestynie⁴⁵.

N. Mandela zdobył jednomyślnie szacunek różnych grup społecznych RPA. Dokonał rzeczy prawie niemożliwej – doprowadził do

---

⁴³ *Government...*, s. 76.

⁴⁴ *A-Z of South African Politics. The Essential Handbook 1995*, ed. by A. Harber, B. Ludman, Johannesburg 1995, s. 81.

⁴⁵ *Government...*, s. 339.

pokojoyej koegzystencji głęboko podzielonego społeczeństwa południowoafrykańskiego. Transformacja ustrojowa w RPA, niejednokrotnie określana mianem „cudu”, dokonana została w dużym stopniu dzięki N. Mandeli. „Utemperował” on radykalizm części działaczy ANC i Południowoafrykańskiej Partii Komunistycznej (*South African Communist Party*, SACP) i zdobył zaufanie skrajnej prawicy afrykanerskiej. Twierdzi się, że po zamordowaniu Chrisa Haniego uratował RPA od wojny domowej.

Podczas okresu transformacji ustrojowej N. Mandela wykazywał się olbrzymimi zdolnościami negocjacyjnymi. Zdawał sobie sprawę z bezsensowności dalszej walki zbrojnej, która oznaczałaby krwawą konfrontację, a ostatecznie tragedię dla kraju. Był gwarantem pokojowej transformacji ustrojowej. Poza tym potrafił spoić ANC w latach 90. XX wieku i zapobiegł podziałowi ugrupowania na eksemplarantów, ekswieźniów i eksaktywistów.

Przyznanie N. Mandeli i F.W. de Klerkowi Pokojowej Nagrody Nobla w 1993 roku, za zasługi w obaleniu apartheidu i budowie demokracji w RPA, interpretowane było jako uznanie ich wkładu, a przede wszystkim N. Mandeli jakość przywództwa⁴⁶.

N. Mandela dokonał bardzo trudnego rozliczenia się z przeszłością i systemem apartheidu. Powołał Komisję Prawdy i Pojednania, na czele której stanął z jego nominacji laureat Pokojowej Nagrody Nobla biskup Desmond Tutu.

N. Mandela cieszy się wielkim szacunkiem wśród współczesnych. Jego imię noszą ulice i place, stawiane są pomniki, również za granicą, otrzymał więcej niż 50 wyróżnień doktora *honoris causa* na uniwersytetach całego świata⁴⁷.

Można go nie tylko nazwać mężem stanu, ale i określić jako dyplomatę światowego formatu.

⁴⁶ H.W. van der Merwe, *Facilitation and Mediation in South Africa: Three Case Studies*, [online], <<http://www.gmu.edu/academic/pcs/vander~1.htm>>.

⁴⁷ Na przykład pomnik N. Mandeli na Trafalgar Square w Londynie, zob. <<http://www.historia.nagrody.nobla-NOBEL.htm>>.

4. Podsumowanie

J. Smuts i N. Mandela żyli w różnych okresach o diametralnie różnej rzeczywistości politycznej, ekonomicznej, społecznej i kulturowej, zarówno w wymiarze wewnętrznym, tzn. dotyczącym państwa południowoafrykańskiego, jak i kontynentu afrykańskiego oraz stosunków międzynarodowych. Tym niemniej obie postacie mają wiele cech wspólnych dotyczących ich przywództwa.

J. Smuts i N. Mandela mieszczą się w przywództwie politycznym zdefiniowanym jako zdolność wywierania wpływu lub wpływania na grupę, czy też umiejętność kierowania grupami społecznymi. Z kolei rozumiejąc przywództwo polityczne jako stosunek pomiędzy jednostką-przywódcą a grupą składającą się z jego zwolenników, J. Smuts i N. Mandela potrafili utrzymać poparcie wśród tzw. początkowych zwolenników: pierwszy wśród białej społeczności⁴⁸, a drugi wśród części czarnej ludności Afryki Południowej⁴⁹.

N. Mandela, w mniejszym stopniu J. Smuts, wpisują się też w definicję efektywnego przywództwa politycznego, o czym decyduje systematyczność wpływu przywódcy na grupę oraz stopień podporządkowania zwolenników wobec przywódcy⁵⁰.

J. Smuts i N. Mandela według typologii Maxa Webera należą do typu przywództwa legalnego, czyli pochodzącego z wyborów oraz do typu charyzmatycznego, wynikającego ze specjalnych atrybutów osobistych przywódcy⁵¹. Obaj reprezentują typ przywództwa demokratycznego, J. Smuts od zakończenia wojny angielsko-burskiej w 1902 roku, a N. Mandela od czasu zniesienia apartheidu. Poza tym N. Mandela może być zaliczany także do typu przywódcy inte-

⁴⁸ Należy nadmienić, iż J. Smuts nie cieszył się poparciem prawicy afrykańskiej, a po II wojnie światowej wiejskie okręgi wyborcze zamieszkałe przez Afrykanerów zdecydowały o jego porażce wyborczej.

⁴⁹ Trzeba tu podkreślić, iż N. Mandela w ciągu ostatnich kilkunastu lat zjednał sobie zdecydowaną większość mieszkańców RPA bez względu na ich kolor skóry, pochodzenie etniczne, społeczne czy też wyznanie.

⁵⁰ I. Przeor-Patuszak, *Przywództwo polityczne*, w: *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, wyd. drugie, Toruń 2001, s. 285.

grującego (wyznaczył cel – demontaż apartheidu i budowa wielorazowej demokracji) oraz do typu przywódcy transformacyjnego (określił kierunki i charakter przeobrażeń systemowych)⁵². Zarówno J. Smuts i N. Mandela zaliczani są, jak określa Robert Dilts, do metaprzywództwa⁵³. Mieli oni istotny wpływ na kształtowanie polityki międzynarodowej, a dzięki nim rola Afryki Południowej w tej polityce była większa niż wynikało z potencjału tego kraju.

J. Smuts i N. Mandela wpisują się w trzy perspektywy badawcze przywództwa: przywódca jako bohater, przywódca jako katalog cech osobistych oraz przywódca jako twór sytuacyjny⁵⁴.

Co uczyniło ich przywódcami politycznymi? Wydaje się, że zadecydowały o tym po części cechy osobowościowe, m.in. zdolności negocjacyjne i koncyliacyjne⁵⁵, realizm i pragmatyzm polityczny, konsekwencja i elastyczność w działaniu, umiejętność argumentacji i przekonywania, intuicja i wizjonerstwo polityczne (myślenie strategiczne), myślenie globalne, uczciwość i etyka w polityce. Istotną rolę odegrały też cechy pozaosobowościowe (m.in. tradycje rodzinne, nabyte wykształcenie i wyjątkowy charakter drogi życiowej). Ważną rolę w kreowaniu autorytetu odegrał w przypadku J. Smutsa udział w wojnach i konferencjach międzynarodowych, a w przypadku N. Mandeli przede wszystkim pobyt i jego postawa w więzieniu oraz w pierwszych latach tworzenia tzw. Nowej Afryki Południowej. Stają oni pozytywnymi przykładami wypełniania roli przywództwa w wymiarze krajowym, kontynentu afrykańskiego oraz światowym.

---

⁵¹ Cz. Maj, *Przywództwo polityczne*, w: *Teoria polityki, Encyklopedia politologii*, pod red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, t. 1, Kraków 1999, s. 246.

⁵² Typologia przywództwa politycznego zob. *Leksykon politologii*, pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1995 s. 325-327.

⁵³ R. Dilts, *The New Leadership Paradigm*, [online], <<http://www.nlpu.com/Articles/article8.htm>>.

⁵⁴ B. Bjerke, *Kultura a style przywództwa*, Kraków 2004, *passim*. Ujęcie Bjorna Bjerke można zaadoptować do przywództwa politycznego.

⁵⁵ J. Smuts doprowadził do pojednania społeczności białych: afrykanerskiej z angielskojęzyczną, zaś N. Mandela rozpoczął proces budowy wielorazowego i wieloetnicznego społeczeństwa południowoafrykańskiego.

BIBLIOGRAFIA

- A-Z of South African Politics. The Essential Handbook 1995*, ed. by A. Harber, B. Ludman, Johannesburg 1995.
- Adamolekun L., *Political Leadership in Sub-Saharan Africa: From Giants to Dwarfs*, „International Political Science Review” 1988, No. 9.
- Agonda-Ochola S., *Leadership and Economic Crisis in Africa*, Nairobi 2007.
- Aseka E.M., *Transformational Leadership in East Africa: Politics, Ideology and Community*, Oxford 2005.
- Aseka E.M., *Pitfalls of Ideology, Social Policy, and Leadership in Africa: Instincts of Predatorial Leadership*, Nairobi 2005.
- Ayittey G., *Africa in Chaos: A Comparative History*, New York 1998.
- Ayittey G., *Crisis of Leadership*, „Economics of National Security” Fall 2007, Vol. 29(3).
- Biblical Studies and Leadership in Africa*, ed. by S.O. Abogunrin, Ibadan 2009.
- Bjerke B., *Kultura a style przywództwa*, Kraków 2004.
- Blondel J., *Political Leadership. Towards a General Leadership*, London 1987.
- Bowden R., *Africa's Leadership Crisis*, „Time” 11.06.2008.
- Bukusi A., *Thinking Leadership in Africa*, Nairobi 2004.
- Burns J.M., *Leadership*, New York 1978.
- Coker C., *Nato. The Warsaw Pact and Africa*, London 1985.
- Danso K.A., *Leadership Concepts and the Role of Government in Africa: the Case of Ghana*, Philadelphia 2007.
- Dilts R., *The New Leadership Paradigm*, [online], <<http://www.nlpu.com/Articles/article8.htm>>.
- Elgie R., *Political Leadership in Liberal Democracies*, London 1995.
- Gaines A.B., *Nelson Mandela and Apartheid in World History*, Berkeley Heights 2001.
- Government and Politics in the New South Africa*, ed. by A. Venter, Second Edition, Pretoria 2001.
- Gra w przywództwo – jak zdobyć i utrzymać władzę*, pod red. B. Szklarskiego, Warszawa 2008.
- Hancock W.K., *Smuts. The Sanguine Years 1870–1919*, Cambridge 1962.
- Hartliński M., *Przywództwo partyjne w Polsce*, Toruń 2011.
- Jabłonowski M., Anculewicz Z., *Generał Władysław Sikorski. Publicystyka generała Władysława Sikorskiego na łamach „Kurierza Warszawskiego” w latach 1928–1939*, Warszawa 1999.
- Jackson R.H., Rosberg C.G., *Personal Rule in Black Africa. Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant*, Berkeley 1982.

- Jan Smuts – Memoirs of the Boer War*, ed. by S.B. Spies, G. Natrass, Johannesburg 1994.
- Joyce J.A., *Broken Star. The Story of the League of Nations (1919–1939)*, Swansea 1978.
- Khoza R.J., *Attuned Leadership: African Humanism as Compass*, Johannesburg 2011.
- Knapp K., *Champion of Freedom: Nelson Mandela*, Greensboro 2001.
- Kotras M., *Przywództwo polityczne na poziomie regionu. Przykład województwa łódzkiego*, Łódź 2009.
- Kraus R., *Old Master. The Life of Jan Christian Smuts*, New York 1944.
- Krüger D.W., *The Making of a Nation. A History of the Union of South Africa*, Johannesburg – London 1969.
- Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, pod red. W. Konarskiego, A. Durskiej, S. Bachrynowskiego, Warszawa 2011.
- Larry King Live President Nelson Mandela One-on-One – May 16, 2000*, [online], <<http://www.cnn.transcript.htm>>.
- Leadership, Civil Society and Democratization in Africa: Case Studies from Southern Africa*, ed. by A. Bujra, S. Buthlezi, Addis Ababa 2002.
- Leadership. Multidisciplinary Perspectives*, ed. by B. Kellerman, New Jersey 1984.
- Leadership and Politics. New Perspective in Political Science*, ed. by B.D. Jones, Lawrence 1989.
- Leadership in the African Context*, ed. by E. van Zyl, Cape Town 2009.
- Leksykon politologii*, pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1995.
- Liebenberg B.J., *Botha and Smuts in Power 1910–1924*, in: *500 Years. A History of South Africa*, ed. by C.F.J. Muller, Cape Town 1988.
- Lloyd George D., *Prawda o Traktacie Wersalskim*, t. 1, Warszawa 1939.
- Maj Cz., *Przywództwo polityczne*, w: *Teoria polityki, Encyklopedia politologii*, pod red. W. Sokoła, M. Żmigrodzkiego, t. 1, Kraków 1999.
- van der Merwe H.W., *Facilitation and Mediation in South Africa: Three Case Studies*, [online], <<http://www.gmu.edu/academic/pcs/vander~1.htm>>.
- Model przywództwa. Wymiar lokalny, krajowy, międzynarodowy*, pod red. A.K. Piaseckiego, Kraków 2006.
- Munger E.S., *Notes on the Formation of South African Foreign Policy*, Pasadena 1965.
- Nahum F., *Visions of Transforming Africa: the Challenge of Leadership*, Addis Ababa 2003.
- Nelson H.I., *Land and Power. British and Allied Policy on Germany's Frontiers 1916–1919*, London – Toronto 1963.
- Neustadt R.E., *Presidential Power: The Politics of Leadership*, New York 1960.

- Otfinoski S., *Nelson Mandela: the Fight against Apartheid*, Brookfield 1992.
- Okafor V.O., *A Roadmap for Understanding African Politics: Leadership and Political Integration in Nigeria*, New York 2006.
- Otto J., *Przywódcą polityczny elementem konstytutywnym reżimu politycznego*, Toruń 2012.
- Paige G.D., *The Scientific Study of Political Leadership*, New York – London 1977.
- Perspectives on Leadership in Africa*, ed. by E. Uchendu, Nsukka 2010.
- Political Leadership. Readings for an Emerging Field*, ed. by G.D. Paige, New York 1972.
- Political Leadership in Industrialized Societies. Studies in Comparative Analysis*, ed. by L.J. Edinger, New York – London – Sydney 1967.
- Political Leadership. A Source Book*, ed. by B. Kellerman, London 1986.
- Politics in Leadership. A Comparative Perspective*, ed. by W.A. Snack, P.S. Cohen, Oxford 1979.
- Przeor-Patuszak I., *Przywódtwo polityczne*, w: *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, wyd. drugie, Toruń 2001.
- Przywódcy i przywództwo we współczesnej Afryce*, pod red. A. Żukowskiego, „Forum Politologiczne” t. 7, Olsztyn 2008.
- Przywódtwo, elity i transformacja w krajach WNP. Problem metodologii badań*, pod red. T. Bodio, Tom 1, Warszawa 2010.
- Przywódtwo i elity polityczne w krajach WNP*, pod red. T. Bodio, W. Jakubowskiego, Tom 2, Warszawa 2010.
- Przywódtwo lokalne a kształtowanie demokracji partycypacyjnej*, pod red. S. Michałowskiego, K. Kuć-Czajkowskiej, Lublin 2008.
- Przywódtwo polityczne*, pod red. T. Bodio, „Studia Politologiczne”, Vol. 5, Warszawa 2001.
- Przywódtwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, pod red. L. Rubisza, K. Zuby, Toruń 2004.
- Reflections on Leadership in Africa: Forty Years after Independence: Essays in Honour of Mwalimu Julius K. Nyerere, on the Occasion of his 75th Birthday*, ed. by H. Othman, Brussels 2000.
- Rejai M., Phillips K., *Leaders and Leadership. An Appraisal of Theory and Research*, Westport – Connecticut – London 1997.
- van Rensburg G., *The Leadership Challenge in Africa: A Framework for African Renaissance Leaders*, Pretoria 2007.
- Rotberg R.I., *Governance and Leadership in Africa*, Philadelphia 2007.
- Selections from the Smuts Papers*, ed. by W.K. Hancock, J. van der Poel, Vol. 1–6, Cambridge 1966-1973.
- Smuts J., *Holism and Evolution*, New York 1926.

- Smythe H.H., *Africa's New Political Leaders*, „American Behavioral Scientist” 1959, No. 2.
- Spies S.B., *Unity and Disunity, 1910–1924*, w: *An Illustrated History of South Africa*, ed. by T. Cameron, S.B. Spies, Cape Town 1988.
- The Challenges of History and Leadership in Africa: The Essays of Bethwell Allan Ogot*, ed. by T. Falola, E.S. Atieno Odhiambo, New York 2002.
- Scott G., *The Rise and Fall of the League of Nations*, Essex 1973.
- Steward A., *The World. The West and Pretoria*, New York 1977.
- Studia nad przywództwem politycznym. Ustalenia metodologiczne i praktyka*, pod red. A. Kasińskiej-Metryki, Toruń 2011.
- Strzemiecki R., *Pustka po olbrzymie. RPA: Smutne pożegnanie Nelsona Mandeli*, „Polityka” 1999, nr 21.
- Szklarski B., *Przywództwo symboliczne: Między rządzeniem a reprezentacją. Amerykańska prezydentura końca XX wieku*, Warszawa 2006.
- Trussell J., *Freedom Hero Nelson Mandela*, [online], <<http://www.freedomhero.com/NelsonMandela.htm>>.
- Tucker R. C., *Politics as Leadership*, London 1981.
- Under the Tree of Talking: Leadership for Change in Africa*, ed. by O. Wambu, London 2007.
- Walker E.A., *A History of South Africa*, Oxford 1941.
- Wiatr J.J., *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.
- Władza i przywództwo polityczne w demokracji*, pod red. E. Nowak, D. Litwin-Lewandowskiej, Lublin 2010.
- Żukiewicz P., *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław – Poznań 2012.
- Żukiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

POLITICAL LEADERSHIP IN AFRICA IN THE PAST AND PRESENT: JAN SMUTS AND NELSON MANDELA

SUMMARY

Keywords: political leaders, Jan Smuts, Nelson Mandela, Republic of South Africa.

The leadership qualities of political leaders in Africa are often characterized by historical and cultural determinants. It is a popular thought that the continent suffers from the crisis of leadership

or lack of “good leaders”. The analyzed examples of two eminent South African politicians J. Smuts and N. Mandela represent a departure from this idea. Their respective political leadership styles and abilities stem from their particular personal traits and education. They are considered to be role models owing to their comportment and achievements. The role and influence of J. Smuts and N. Mandela on the situations in RSA and Africa as a whole cannot be overstated.